

شبکه‌های اجتماعی و مطالبه‌گری دانش‌آموزان شهر کرمانشاه**

معصومه میرزائی^۱، سوسن باستانی^۲، منصوره اعظم آزاده^۳

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۰۳، تاریخ تایید: ۱۴۰۵/۰۳/۰۹)

چکیده

مطالعه حاضر به منظور شناسایی مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان و چگونگی شکل‌گیری آن، با استفاده از رویکرد کیفی تحلیل شبکه انجام شده است. برای گردآوری اطلاعات با (۲۴) نفر از دانش‌آموزان دختر و پسر دوره دوم متوسطه شهر کرمانشاه، مصاحبه نیمه ساختاریافته صورت گرفت. مشارکت‌کنندگان با روش نمونه‌گیری هدفمند از مدارس (نواحی آموزشی سه‌گانه) انتخاب شدند. بر طبق یافته‌های پژوهش، مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان در چهار مضمون فراگیر «چرخش پارادایم‌های سنتی»، «توازن حقوق/مسئولیت»، «فرصت دیده شدن» و «رهایی از تصویر دانش‌آموز پذیرنده» استخراج شده است و با مضمون نهایی «زندگی توأم با لذت این جهانی» انسجام می‌یابد. تحلیل داده‌ها نشان داد که مطالبات اجتماعی نوجوانان در خلأ شکل نمی‌گیرد؛ بلکه آنان با برقراری پیوند و تبادل نظر با کنشگران شبکه‌های موقعیتی و ترجیحی خود، به بررسی و مقایسه آراء می‌پردازند. در جریان مبادله نظرات با اعضاء شبکه، از ایده‌های جدیدی مطلع می‌شوند که سبب بازاندیشی تفاسیر ذهنی از معانی مطالبات می‌شود. این امر به شکل‌گیری خواسته‌های نوپدید در آن‌ها می‌انجامد. اگرچه دامنه تراکم روابط در شبکه‌های موقعیتی بیشتر از شبکه‌های ترجیحی است، اما به علت محتوای درون‌ساخت شبکه‌های ترجیحی (گسترده‌گی انشعاب روابط، تنوع موضوعات، تعلق به پیوندهای انتخابی) اثرپذیری نظرات در این شبکه‌ها عمیق‌تر است.

واژه‌های کلیدی: تحلیل کیفی شبکه، تبادل نظر، دانش‌آموزان، مطالبه‌گری

Doi: 10.22034/jsi.2025.2052312.1769

* مقاله علمی پژوهشی؛

** این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان (واکاوای مطالبه‌گری اجتماعی دانش‌آموزان شهر کرمانشاه: مطالعه‌ای با رویکرد تحلیل شبکه) از دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهرا (س) تهران است.
^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران. masoumeh.mirzaei.73@gmail.com

^۲ استاد گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). sbastani@alzahra.ac.ir

^۳ دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران. m.azadeh@alzahra.ac.ir

مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره بیست و پنجم، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۳، ص ۱۱۵-۸۹

مقدمه و بیان مسئله

امروزه هر حکومتی برای گام برداشتن در مسیر توسعه اجتماعی و ارتقاء جایگاه خود نیازمند پیگیری آرمان‌های محقق نشده شهروندان است. این امر اغلب از طریق اقشار مختلف جامعه در «چارچوب مطالبه‌گری» امکان بروز می‌یابد (ریوتوتار^۱، ۲۰۱۹: ۳). مطالبه‌گری بدین معناست که افراد جامعه از هر قشر و جریان، بتوانند تقاضاهای واقعی خود را در حوزه‌های مختلف بازتعریف کنند. در این حالت مطالبات به یک خواست اجتماعی تبدیل می‌شود و نهادهای مسئول را وادار به واکنش منطقی می‌کند (شبانی، ۱۳۹۹، ۱۴-۱۳). مطالبات اجتماعی بیان جمعی انتظاراتی است که به منظور برخورداری از حق آزادی، مشارکت در اعمال قدرت و تأمین رفاه اقتصادی-اجتماعی شکل می‌گیرد (کراکس ویزنر^۲، ۲۰۱۸: ۸). تجربه کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد؛ دارا بودن روحیه مطالبه‌گری و مشارکت‌جو در رفع کمبودها و معضلات اجتماعی مؤثر است و در نقطه مقابل، عدم پرسشگری و توجه نکردن به مطالبات، نتیجه‌ای جز اختلال در فرآیند شهروندی، کنش مخرب شهروندان و هزینه‌های گزاف اجتماعی نخواهد داشت (ابوالحسنی و همکاران، ۱۴۰۳: ۵۴).

اگرچه تمام اقشار جامعه دارای مطالبات خاص خود هستند اما توجه به خواسته‌های قشر وسیع دانش‌آموزان از اهمیت خاصی برخوردار است. دانش‌آموزان امروزه با توجه به بسترهای کنونی جامعه در حال درک تجربه بیداری اجتماعی هستند و مطالبه‌گری را به منزله تجدید حیات خود تلقی می‌کنند (کارونگان^۳، ۲۰۲۱: ۱۳). مطالبه‌گری آن‌ها فراتر از فعالیت‌های رویدادمحور مانند اعتراضات است؛ در واقع تلاش گروه‌های گسترده‌ای از دانش‌آموزان است که با برهمکنش مستمر برای به حداکثر رساندن شانس دستیابی به تغییرات اجتماعی منسجم می‌شوند؛ این فرآیند اغلب از طریق مبادله اطلاعات بین اعضاء در هر اجتماعی ظهور می‌یابد (سرافیموفسکا و مارکوویک^۴، ۲۰۱۸: ۱۷۵-۱۷۲). انگیزه اصلی آن‌ها دریافت حمایت بیشتر و تغییر میزان حقوق و منافع اجتماعی است و اغلب به منظور ترویج یا امکان مداخله در فعالیت‌های اجتماعی صورت می‌گیرد. اکنون برای دانش‌آموزان مهم است که چه کسی در قدرت و مرکز توجه است. چرا که کانال‌های موجود را برای ارتباط و مشارکت خود مسدود و اعمال و

1 Riotutar

2 Kruks-Wisner

3 Karunungan

4 Serafimovska & Markovikj

اجرای صداها را تضعیف شده می‌دانند. به گونه‌ای که نوجوانان نمی‌توانند به راحتی به جامعه وصل شوند و فضای حمایتی مناسبی برای آن‌ها فراهم نمی‌شود. البته بروز تغییر و تحولات در جامعه نیز به گسترش نگرانی‌ها و تنوع خواسته‌های نوجوانان دامن زده است. به طوری که می‌توان به جهت‌گیری‌های اجتماعی نوپدید و تغییر الگوهای ذهنی و رفتاری افراد اشاره کرد. بر این اساس تنش‌های اجتماعی معاصر، نشانه‌های فروپاشی باورهای فرهنگی- اجتماعی سنتی را به همراه دارد و رویکردهای رفتاری موجود را مورد انتقاد قرار می‌دهد، این امر به بازتفسیر تفکرات اعضاء جامعه از شرایط موجود منجر می‌شود (دلگادو^۱، ۲۰۲۰: ۵۷-۵۲).

قدرت جریان مطالبه‌گری شبکه‌های دانش‌آموزان، بستر ملموسی را برای نفوذ و اقدام آن‌ها در ابعاد مختلف فراهم می‌آورد تا به حقوق مدنی خود آگاه شوند و از فعالان بخواهند که نسبت به تبعیض‌های سیستماتیک که تجربه کرده‌اند، واکنش نشان دهند (واتسون^۲، ۲۰۲۰: ۵). البته مطالبات این نسل برخلاف دهه‌های گذشته، تنها به ابعاد آموزشی ختم نمی‌شود. بر اساس نتایج آمار گذران اوقات فراغت (۱۳۹۸-۱۳۹۹) متوسط ساعات سپری شده دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه دغدغه‌مندی آنان را در فعالیت‌های اجتماعی- فرهنگی بیشتر از فعالیت‌های آموزشی نشان می‌دهد. نتیجه گزارش موجود در شرایطی است که نسبت صرف هزینه‌های خالص تفریحات و خدمات فرهنگی در جامعه کاهش یافته است؛ به طوری که ضریب رشد آن در مناطق شهری از ۲/۹ درصد در سال ۱۳۹۶ به ۱/۶ درصد در سال ۱۴۰۱ با سیر نزولی مواجه شده است.^۳ عدم توجه به تقاضاهای اجتماعی در مراتب وسیع‌تر باعث کاهش میزان مولفه "رضایت از زندگی" نسبت به آمار جهانی (۲/۴ در برابر ۴/۹) شده است.^۴ حتی برنامه‌های اجتماعی مرتبط با این قشر، هرچند به لحاظ تعداد ممکن است زیاد باشد اما غالباً به لحاظ حوزه پوششی نسبتاً محدود، به لحاظ مالی غالباً بی‌پشتوانه و به لحاظ برد نگاه، کوتاه و حداکثر میان‌مدت است. هریک از این ویژگی‌ها باعث می‌شود برنامه‌های رفاهی نوجوان در حوزه اجرا، کم اثر شده و از حد یک مُسکن فراتر نرود^۵، برخلاف دانش‌آموزان نسل‌های پیشین که نقش منفعلی را در برابر

1 Delgado

2 Watson

۳. مرکز آمار ایران، شاخص‌های عدالت اجتماعی (۱۴۰۱-۱۴۰۲).

۴ وضعیت فرهنگی ایران در پیمایش ارزش‌های جهانی (۱۴۰۳)

۵ طرح "مطالعه تطبیقی رفاه جوانان در نظام‌های رفاهی کشورهای توسعه یافته و ایران" به قلم علی‌اکبر تاج‌زینانی در سال ۱۳۹۱، که توسط مرکز مطالعات و پژوهش‌های راهبردی وزارت ورزش و جوانان انتشار یافته است.

تحقق خواسته‌های خود نشان می‌دادند؛ دانش‌آموزان کنشگر امروزی، فعالانه بر اساس چارچوب تفسیری اندیشه خود، رفع شکاف‌های اجتماعی و دستیابی به خواسته‌های متمایزشان را مطالبه می‌کنند. این تضاد و تقابل‌ها در عرصه اجتماعی دغدغه‌های ذهنی متعددی را ایجاد می‌کند که چه عواملی منجر به شکل‌گیری مطالبات نوپدیدی برای دانش‌آموزان شده است؟ این پرسش در حالی مطرح است که دانش‌آموزان تا سال‌های متمادی با مشخصه‌های پذیرندگان قوانین و تابعان بی‌چون و چرای قواعد میدان‌های اجتماعی شناخته می‌شده‌اند.

فرایند شکل‌گیری مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان اغلب با سازوکارهای اثرگذاری شبکه‌های اجتماعی آنان تعیین می‌شود. شبکه‌ها اهرم‌های پر قدرت تغییرات اجتماعی محسوب می‌شوند؛ در این بستر افراد با توجه به تفسیر ذهنی خود از محتوای پیوندهایشان، به حقوق و مسئولیت‌هایشان هوشیار می‌شوند (اموتوشو-آدگبویگا^۱، ۲۰۲۰: ۴۳). بنا بر نظریه تحلیل شبکه، کنشگران با گسترش پیوندهایشان می‌توانند کنش‌های خود را در ساختار جامعه تسهیل کنند و از این طریق به هدف‌های مورد نظر دست یابند. در این جریان روابط و پیوندهای اجتماعی به عنوان دارایی اجتماعی فرد محسوب می‌شود که از طریق آن می‌تواند به منابع حمایتی موجود در پیوندها دسترسی یابد (باستانی و صالحی‌هیکویی، ۱۳۸۵: ۶۴). شاخص‌های روابط تعاملی موجود در شبکه‌ها مانند: تنوع و استمرار پیوندها، نفوذ بازیگران مرکزی، اتصالات گسترده و متراکم، سرایت اطلاعات، مقایسه و پردازش اطلاعات جدید صورت می‌گیرد و دانش‌آموزان را نسبت به نابرابری‌ها و محدودیت‌های زندگی، آگاه کرده و لنز خودارزیابی آنان را از خواسته‌هایشان قوی‌تر می‌کند.

در سال‌های اخیر روند مطالبه‌گری شهروندان با افزایش نابسامانی‌های اجتماعی- فرهنگی و وضعیت آشفستگی اقتصادی به گونه‌ای تشدید یافته در کشور ملاحظه می‌شود. در این میان شهروندان کرمانشاهی، به‌رغم وجود ظرفیت‌های گوناگون این منطقه در تأمین تقاضاهای اجتماعی خود با چالش‌هایی مواجه هستند. نتایج طرح گفت‌وگوی ملی خانواده در استان کرمانشاه (۱۳۹۷) نشان می‌دهد مواردی از جمله «عدم وجود امکانات رفاهی، بحران‌های فرهنگی، عدم درک لزوم گفتگو در میان اعضای خانواده، نبود فضای مناسب جهت هدایت فکری نوجوانان و فقدان نشاط اجتماعی» از مهم‌ترین دغدغه‌های افراد شناخته می‌شود. عدم فهم دقیق و نحوه پیدایی تقاضاهای دانش‌آموزان، به استفاده از روش‌های مکرر آزمون و خطا و صرف هزینه‌های هنگفت در تدوین برنامه‌هایی منجر می‌شود که با نیازهای نوجوانان هم‌پوشانی لازم را

1 Omotosho - Adegboyega

- ندارد. این پژوهش به بررسی ابعاد مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان شهر کرمانشاه و نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری آن‌ها می‌پردازد. پرسش‌های اصلی تحقیق از این قرار است:
۱. مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان (دوره دوم متوسطه) چیست؟
  ۲. شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان چه نقشی دارند؟

پیشینه پژوهش

با توجه به بررسی‌های انجام شده در منابع داخلی و خارجی، تاکنون پژوهشی منطبق با موضوع و هدف پژوهش حاضر انجام نشده است. بنابراین به برخی از مرتبط‌ترین تحقیقات با موضوع اشاره شده است.

قلی‌زاده و همکاران (۱۳۹۰) پژوهشی را با عنوان «بررسی نقش به کارگیری مهارت‌های مدیریت تنوع فرهنگی مدیران در ارتقاء سطح مشارکت اجتماعی یادگیرندگان اقلیت قومی و مذهبی»، به انجام رساندند. براساس یافته‌ها با افزایش مهارت‌های مدیریت تنوع قومی و مذهبی، مشارکت دانش‌آموزان اقلیت افزایش می‌یابد. همچنین مطالبات فرهنگی فراگیران در زمینه‌های نگاه تکثرگرایانه در نگرش هویتی، پذیرش تفاوت‌های مذهبی- قومیتی و گسترش فعالیت‌های آموزشی- اجتماعی، شناسایی شده است. بیرانوند (۱۳۹۹) نیز در پژوهشی با عنوان «بررسی مطالبه‌گری شهروندان ۱۸ سال از مسئولین با رویکرد بهبود زندگی آنان» نشان داد که متغیرهای مستقل پژوهش، الگوهای اجتماعی شدن، آگاهی عمومی، سرمایه اجتماعی، سرمایه فرهنگی، امید به آینده و دینداری، با وضعیت مطالبه‌گری شهروندی رابطه معنی‌دار و مثبت داشته‌اند.

فرهمند و ابوالحسنی (۱۴۰۲) پژوهشی را با عنوان «بررسی مطالبات جوانان شهر یزد از دولت» به انجام رساندند. نتایج حاکی از به دست آمدن مطالبات جوانان در ۶ مضمون اصلی، نفی مطالبه‌گری، پویاسازی اجتماعی، ساماندهی تعاملات بین فرهنگی، امکان سوژگی و تدابیر سرمایه‌ساز، مدیریت مخاطرات زیست‌محیطی و ۱۷ مضمون فرعی است که در این میان مقوله‌های ناامیدی و عدم اعتماد جوانان به نهادها، نارضایتی، تبعیض، دلزدگی سیاسی و قطبی‌سازی جناحی، گرفتاری در ساختارهای ناکارآمد به کرات بیان شده است. ابوالحسنی و همکاران (۱۴۰۳) پژوهشی را با عنوان «درک مطالبات شهروندان جوان و شناسایی استراتژی آن‌ها در برابر مطالبات بی‌پاسخ» با رویکرد کیفی (تحلیل مضمون) در بین شهروندان جوان ۱۸ تا ۳۵ سال شهر یزد انجام دادند. این پژوهش حاصل مصاحبه نیمه‌ساخت یافته از ۳۰ نفر از جوانان طبقه بالا، پایین

و متوسط است که به شناسایی مطالبات جوانان در قالب ۴ مضمون اصلی (اجتماع پویا، تحقق سوژگی، تدابیر سرمایه‌ساز و نفی مطالبه‌گری) و راهبرد جوانان در ۵ مضمون اصلی (کنشگری مرزی، وادادگی مدنی، واسازی ساختاری، مهندسی اقتضایی و تله محرومیت) منجر شده است. آدوخان^۱ (۲۰۲۲) پژوهشی را با عنوان «بررسی استراتژی‌های شبکه‌های دیجیتالی در تداوم حرکت‌های اعتراضی» به انجام رساند. محقق با تحلیل شبکه روابط افراد استدلال می‌کند که پایداری اعتراض‌ها در راستای رفع خشونت و برقراری امنیت در جامعه به میزان مقاومت افراد شبکه در برابر اثرپذیری، پاسخگو بودن نفرات و انتقال اطلاعات توسط اعضاء بستگی دارد. کورتس-راموس و همکاران^۲ (۲۰۲۱) پژوهشی کیفی را با عنوان «بررسی کنشگری دانش‌آموزان با تاکید بر به کارگیری شبکه‌های اجتماعی» به انجام رساندند. نتایج حاکی از آن است که نوجوانان شبکه‌های اجتماعی مجازی را برای بیان نظرات انتقادی و تحریک بسیج اجتماعی به کار می‌برند تا امکان پیدایی تغییرات و مقابله با تبعیض و خشونت جنسیتی، نابرابری اجتماعی و نژادپرستی را به وجود آورند. رابینسون و تیلور^۳ (۲۰۱۳) پژوهشی را با هدف «بررسی صدای ترجیحات و انتظارات تحصیلی در بستر شبکه تعاملاتی در مدارس انگلستان» به انجام رساندند. مصاحبه‌ها نشان داد، سلطه آشکار و پنهان قدرت در شبکه روابط کارکنان مدارس با دانش‌آموزان در کاهش اعمال صدای این قشر اثرگذار است و امکان مشارکت فعال در تصمیم‌گیری‌ها را با چالش رو به رو می‌کند.

مرور پژوهش‌های تجربی نشان می‌دهد که اگرچه مسئله مطالبه‌گری اجتماعی با مفاهیم کنشگری، اقدام‌جمعی و حرکت‌های جمعی مورد بررسی قرار گرفته است اما پژوهش‌های انگشت‌شماری با توجه به منابع بررسی شده رویکرد تحلیل شبکه، به بررسی مطالبات اجتماعی پرداخته‌اند. رویکرد کیفی تحلیل شبکه می‌تواند به فهم محتوای درون‌ساختی روابط در شکل‌گیری مطالبات بینجامد. همچنین اغلب مطالعات حوزه مطالبه‌گری در گروه سنی شهروندان بالاتر از ۱۸ سال انجام شده است و فهم مطالبه‌گری دانش‌آموزان مغفول مانده یا صرفاً به تقاضاهای آموزشی آنان توجه شده است. در این پژوهش علاوه بر واکاوی مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان، نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری مطالبات آن‌ها مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

1 Adedokun

2 Cortés-Ramos & et al

3 Robinson & Taylor

چارچوب مفهومی

با توجه به مسئله اصلی پژوهش حاضر، نظریه‌های مطالبه‌گری اجتماعی و شبکه، حول محور مفاهیم مطالبه اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. نظریه‌های مرتبط با مفهوم مطالبه‌گری اجتماعی از ارکان رویکرد تفسیرگرایی نشئت گرفته است. مفروضه‌های این نظریه‌ها بر "فهم افراد از موقعیت" و "اقدام جمعی از طریق مصالحه" تاکید دارد. بنا بر باور پارادایم تفسیری انسان به معنی دقیق کلمه به عنوان کنشگر شناخته می‌شود. کنشگران در یک فرایند نقش‌گیری و انتخاب عملگرایانه سعی می‌کنند وضعیت را تفسیر، تحلیل، انتخاب و عمل کنند تا به حفظ وضع موجود یا تغییر آن دست یابند.^۱ از منظر نظریه‌پردازان مکتب تفسیری از جمله مید و بلومر، انسان‌ها قابلیت تفکر و تصمیم‌گیری برای خودشان را دارند، می‌دانند در شرایط معین چگونه رفتار کنند و بر مبنای ادراکات و تعاریف‌شان از شرایطی که خود را در آن‌ها می‌یابند واکنش نشان می‌دهند (کاکرهام^۲، ۱۹۹۵). به سخن دیگر جامعه از کنشگرانی که مفاهیم مشترک جمعی را به کار می‌برند، تشکیل شده است. وقتی کنشگران به این نتیجه برسند که نظم فعلی جوابگو نیست و باید تغییر کند؛ مطالبه‌گری می‌کنند.

بنا به دیدگاه بلومر (۱۹۶۹) در تئوری **برهمکنش‌گرایی نمادین** مفهوم **معانی** از خلال تجربه انسان، نو و تازه شده و پیدا و بازیابی می‌شود و معنا دائما در حال برآمدن از یک وضعیت پیشینی به وضعیت پسینی سیال است. چنین حقیقتی از این رو پرگماتیستی است که هم بر مبنای تفسیر و برسازگی کنش آدمی بنا نهاده شده، هم درگیر با معنای اجتماعی از اعیان یا ابژه‌هاست. افراد با اشاره به **معانی مشترک** در موقعیت جمعی، به **تفسیر موقعیت** پرداخته، جوانب امر را عمل‌گرایانه سنجیده و پیش‌بینی‌های لازم را می‌کنند. آن‌ها به جای واکنش در برابر تعیینات یا جبر شرایط، **به برسازگی کنش (کنشگری)** می‌پردازند. افراد طی فرایند بازنگری با نیم‌نگاهی به خاطرات و تجربیات موجود، عواقب یا دستاوردهای انتخاب خود را بررسی می‌کنند و به جای آن‌که منفعلانه و یا از سر ناچاری پذیرای شرایط شوند، در برابر موقعیت پیش روی خود، دست به برسازگی کنش می‌زنند.^۳

۱ سایت انجمن جامعه‌شناسی ایران. نشست هفتم گفتمان مطالبه‌گری: گوهر جامعه: سلسله نشست‌های نظم، تغییر، مطالبه‌گری، درمانگری: ۱۴۰۰/۰۹/۰۶

2. Cockerham

۳ سلسله نشست‌های انجمن جامعه‌شناسی تفسیری، کاربرد اصطلاح "پرگماتیسم" در جامعه‌شناسی تفسیری: ۱۴۰۲/۱۰/۱۶

باید در نظر داشت که شکل‌گیری مطالبات اجتماعی در بستر شبکه‌های اجتماعی صورت می‌گیرد. رویکرد تحلیل شبکه‌های اجتماعی پیوندهای بین کنشگران و کمیت و کیفیت روابط آن‌ها را بررسی می‌کند (دانشمند، ۱۳۹۸: ۶۹) و با تمرکز بر وجوه ساختاری شبکه روابط و ماهیت و محتوای ارتباطات سعی در شناسایی سازوکارهایی دارند که به واسطه شبکه روابط، دستیابی افراد به موقعیت‌ها و منابع با ارزش را فراهم می‌کنند (لین^۱، ۲۰۰۵، گرانووتر^۲، ۱۹۷۳، اریکسون^۳، ۱۹۹۱). نان‌لین با طرح نظریه "منابع اجتماعی"^۴ این مسئله را مطرح می‌کند که چگونه استراتژی‌های سرمایه‌گذاری بر روابط و بهره‌گیری از منابع جای گرفته در شبکه روابط می‌تواند منجر به دستیابی به موفقیت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بهتر شود. لین سرمایه اجتماعی مستتر در شبکه روابط را دارای سه جزء اصلی شامل: منابع نهفته در ساختار اجتماعی؛ قابلیت دسترسی افراد به منابع اجتماعی؛ و استفاده و بسیج منابع معرفی می‌کند. سرمایه افراد، سرمایه‌ای اجتماعی است که به عنوان منابع جای گرفته در شبکه روابط و منابع کسب شده از طریق روابط در شبکه‌ها شناخته می‌شود (لین، ۲۰۰۵).

از دیگر شاخص‌های شبکه نوع برقراری پیوندهای کنشگران است که استفاده از پیوندهای ضعیف دستیابی به فرصت‌های مطلوب را فراهم می‌سازد. گرانووتر (۱۹۷۳) با ارائه دیدگاه "پیوندهای ضعیف"^۵ ضمن تمییز پیوندهای اجتماعی «ضعیف» و «قوی»، بر نقش پیوندهای ضعیف در ادغام افراد تأکید می‌کند. وی با توجه به سه ملاک، مدت زمان برقراری پیوند، شدت عاطفی و یا صمیمیت پیوند و خدمات متقابل، دو نوع پیوند را از هم تشخیص می‌دهد. بر طبق نظر گرانووتر پیوندهای قوی به افراد و گروه‌ها حس تعلق و مقصد مشترک می‌دهند. در مقابل پیوندهای ضعیف به عنوان پل‌هایی فراتر از محیط اجتماعی افراد عمل می‌کنند و ایده‌های جدیدی را انتقال می‌دهند (گرانووتر، ۱۹۷۳: ۱۳۶۵-۱۳۶۱). از دیگر مفروضه‌های اصلی رویکرد شبکه، اشتراک در دیدگاه‌های اعضای شبکه و به دنبال آن شناخت مسائل مشترک و ترغیب کنش جمعی است. اریکسون (۱۹۹۱) برای بیان تأثیر شبکه‌های اجتماعی در تشابه نگرشی از نظریه مقایسه اجتماعی^۶ بهره می‌گیرد. بر طبق این نظریه افراد به مقایسه اجتماعی نگرش‌ها و

1 Lin

2 Granovetter

3 Erickson

4 Social Resource Theory

5 The Strength of Weak Ties

6 Social Comparison Theory

اعمالشان با افراد نزدیک به خود می‌پردازند. میزان نزدیکی افراد در شبکه و همبستگی گروهی بین آن‌ها تا حدود زیادی از طریق تشابه نگرشی ایجاد می‌شود. اریکسون محل شکل‌گیری "نظام‌های باور" را خارج از افراد می‌داند که این نظام‌ها با نفوذ به درون افراد و در میان یک شبکه پخش می‌شوند (اریکسون، ۱۹۹۱: ۹۹). بنابراین اندیشه‌های جدید در جریان ارتباط شبکه‌ای افراد، منتقل می‌شود و طیفی از تقاضاهای متنوع شکل می‌گیرد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با بهره‌گیری از رویکرد تحلیل شبکه به بررسی تجربی ساختار اجتماعی به مثابه روابط و پیوندها بین کنشگران تأکید می‌کند. این رویکرد اصول، روش‌ها، تکنیک‌ها، ابزارها و حتی موارد تحلیلی خاصی را پیشنهاد می‌کند و به مطالعه جریان منابع و نحوه دسترسی افراد به این منابع نهفته در شبکه‌ها علاقه نشان می‌دهد (باستانی و رئیسی، ۱۳۹۰: ۳۴). محققان شبکه می‌توانند پرسش‌هایی را از ساختار یا از فرایند داخل شبکه طرح کنند. به این معنی که نه تنها از "بیرون" به شبکه نگاه کنند، بلکه از "درون" نیز آن را مورد مطالعه قرار دهند (کراسلی، ۲۰۰۹؛ لوکستون و اسبیکا، ۲۰۲۱). در این مطالعه از روش تحلیل کیفی شبکه‌های اجتماعی^۱ به منظور فهم چگونگی شکل‌گیری مطالبات دانش‌آموزان استفاده شده است. محققان به منظور کشف ساخت، بازتولید، تنوع و پویایی پیوندهای شبکه و درک "معنایی" که برای افراد دارد، شبکه‌ها را از درون مورد تحلیل قرار داده‌اند. از منظر کراسلی^۲ (۲۰۰۹) ساختار شبکه تنها میزان پیوندها نیست، زیرا رویکرد کمی تحلیل شبکه تنها «صورت روابط» را کشف می‌کند اما روش کیفی تحلیل شبکه برای کاوش در «محتوای روابط» و «دنیای اجتماعی شبکه» ضروری است (کراسلی، ۲۰۰۹: ۱۷). نقاط قوت این رویکرد، توانایی درک ماهیت پویای شبکه است و مولفه‌های «فهم معانی، تفاسیر، ادراک از محتوای روابط، اهمیت عاملیت و معناسازی برای کنشگران» را نشان می‌دهد (لوکستون و اسبیکا^۳، ۲۰۲۱: ۴). در این رویکرد، تمام عناصر شبکه در حال ساخت واقعیت و روابط اجتماعی هستند و بر این اساس شبکه می‌تواند معنا خلق کند. به بیان دیگر روابط اجتماعی سازنده شبکه، خلق معنا می‌کنند (ایمان و همکاران، ۱۴۰۳: ۷۳). رویکرد کیفی تحلیل شبکه به بررسی چرایی و چگونگی ایجاد، حفظ روابط و موانع یا پیامدهای آن می‌پردازد و

1 Qualitative network analysis (QNA)

2 Crossley

3 Luxton & Sbicca

با مطرح کردن پرسش‌هایی در مورد کیفیت و یا قدرت روابط به روشن کردن جنبه‌های پنهان موضوع و محتوای درون‌ساخت شبکه می‌انجامد.

جامعه مورد مطالعه در این پژوهش، دانش‌آموزان دختر و پسر دوره دوم متوسطه شهر کرمانشاه هستند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. معیار انتخاب افراد، سن، تحصیل در دوره دوم متوسطه و سکونت در شهر کرمانشاه، در نظر گرفته شده است. محقق ضمن توجه به ملاحظات اخلاقی (حریم شخصی و امکان انصراف) فرایند مصاحبه را به انجام رساند. در مجموع با ۲۴ نفر از دانش‌آموزان دختر و پسر مصاحبه نیمه‌ساختاریافته (در بازه زمانی یک ساعت و ده دقیقه تا یک ساعت و سی دقیقه) صورت گرفته است. مشخصات مصاحبه‌شوندگان در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. مشخصات مصاحبه‌شوندگان

نام ^۱	جنسیت	سن	پایه	رشته	نوع مدرسه	ناحیه آموزشی			شغل والدین	
						۱	۲	۳	پدر	مادر
صنم	دختر	۱۸	سوم	انسانی	دولتی	*			آزاد	مربی
تبسم	دختر	۱۶	اول	تجربی	دولتی	*			جوشکار	فروشنده
شبنم	دختر	۱۵	اول	انسانی	دولتی	*			حسابدار	خانه‌دار
هستی	دختر	۱۸	سوم	ریاضی	دولتی	*			آشپز	خدمات
یاسین	پسر	۱۸	سوم	تجربی	نمونه	*			حسابدار	ماما
عرفان	پسر	۱۶	اول	فنی-حرفه‌ای	دولتی	*			راننده	گل‌سازی
کسرا	پسر	۱۵	اول	ریاضی	دولتی	*			نماینده بیمه	آرایشگر
امیرعلی	پسر	۱۶	اول	انسانی	دولتی	*			راهنمای تور	راهنمای تور
نازنین	دختر	۱۷	دوم	انسانی	دولتی	*			آموزگار	آزاد
نیکا	دختر	۱۶	اول	تجربی	دولتی	*			فوریت-پزشکی	بهبار
الینا	دختر	۱۷	دوم	تجربی	نمونه	*			مددکار	مشاور

۱ برای حفظ حریم خصوصی مصاحبه‌شوندگان از اسامی مستعار استفاده شده است.

شبکه‌های اجتماعی و مطالبه‌گری دانش‌آموزان شهر کرمانشاه

نام ^۱	جنسیت	سن	پایه	رشته	نوع مدرسه	ناحیه آموزشی			شغل والدین	
						۱	۲	۳	پدر	مادر
									اجتماعی	
شادی	دختر	۱۸	سوم	انسانی	دولتی	*			قصاب	خانه‌دار
اشکان	پسر	۱۸	سوم	تجربی	دولتی	*			پرستار	هوش‌بری
پوریا	پسر	۱۷	دوم	تجربی	دولتی	*			نظامی	فرهنگی
سینا	پسر	۱۷	دوم	فنی حرفه-ای	دولتی	*			لوله‌کشی	ناخن‌کار
سعید	پسر	۱۷	دوم	کار دانش	دولتی	*			راننده	اکسسوری
درسا	دختر	۱۸	سوم	تجربی	نمونه	*			مدرس زبان	دبیر
نفس	دختر	۱۵	اول	انسانی	دولتی	*			مهندس	پرستار
آیلین	دختر	۱۸	سوم	انسانی	دولتی	*			عکاس	خانه‌دار
مانده	دختر	۱۶	اول	معارف	دولتی	*			سرایدار	خانه‌دار
صادق	پسر	۱۷	دوم	انسانی	دولتی	*			کارمند	آموزگار
احسان	پسر	۱۷	دوم	کار دانش	دولتی	*			کارگر	غذای خانگی
عرشیا	پسر	۱۷	سوم	تجربی	دولتی	*			نظامی	دبیر
حامد	پسر	۱۷	دوم	تجربی	دولتی	*			راننده	خانه‌دار

برای تعیین اعتبار پژوهش از روش ممیزان بیرونی و کنترل اعضاء استفاده شده است. بعد از اتمام مصاحبه نتایج به مصاحبه‌شوندگان ارائه شد تا تناقضی بین نظرات آنان و برداشت پژوهشگر وجود نداشته باشد. سپس متن‌های مصاحبه به متخصصان علوم اجتماعی ارائه گردید که مشابهت مضمون‌های استنباط شده پژوهشگر و متخصص دال بر صحت آن ارزیابی شد. به منظور تعیین قابلیت اطمینان نیز فایل‌های ضبط شده در انجام مصاحبه‌ها و یادداشت‌های میدانی مورد بازنگری قرار گرفت. در پژوهش حاضر با ترکیب روش آتراید- استیرلینگ^۱ (۲۰۰۱) و براون و کلارک^۲ (۲۰۰۶) از فرایند تحلیل شبکه‌مضمین^۳ استفاده شده است که به ترتیب در قالب سه مرحله اصلی (تجزیه و توصیف متن، تشریح و تفسیر متن و ترکیب و ادغام متن) و شش گام

1 Attride-Stirlin

2 Braun & Clarke

3 Thematic network analysis

معرفی می‌شود (جدول ۲). این شش گام اصلی شامل این موارد اند: (۱) آشناسدن با داده‌ها؛ (۲) کدگذاری اولیه^۱ (۳) جست‌وجوی مضامین^۲؛ (تبدیل کدهای اولیه به مضمون)؛ (۴) مرور مضامین^۳؛ (این مرحله به ترسیم شبکه مضامین ختم می‌شود)؛ (۵) نام‌گذاری و تعریف مضامین^۴؛ (تحلیل شبکه مضامین)؛ و (۶) تهیه گزارش^۵ (براون و کلارک، ۲۰۰۶: ۱۳-۶).

جدول شماره ۲. فرایند تحلیل شبکه مضامین

مرحل اصلی آتراید-استیرلینگ (۲۰۰۱)	الف: تجزیه و توصیف متن	ب: تشریح و تفسیر متن	ج: ترکیب و ادغام متن
گام‌های اجرای فرایند براون و کلارک (۲۰۰۶)	۱. آشناسدن با متن ۲. ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری ۳. جست‌وجو و شناخت مضامین	۴. ترسیم شبکه مضامین ۵. تحلیل شبکه مضامین	۶. تدوین گزارش

مطابق با نخستین گام تحلیل داده‌ها، فایل ضبط شده مصاحبه‌ها به صورت متن در نرم‌افزار مکس کیودا^۱ پیاده‌سازی شد. در گام دوم، اطلاعات به دست آمده با حذف قسمت‌های تکراری نامرتبط مورد کدگذاری قرار گرفت. در مرحله سوم ترکیب کدهای مختلف به اکتشاف مضامین منجر شد؛ سپس با دسته‌بندی ترکیب و تلخیص مضمون‌ها، شبکه مضامین ترسیم شده و در مرحله بعد روابط میان شبکه مضمون‌ها مورد بررسی قرار گرفت. پس از ایجاد شبکه‌های مضامین، پژوهشگر مجدداً به متن اصلی مراجعه و شبکه را تفسیر نموده است. در تدوین گزارش نیز مضمون‌های نهایی به صورت منسجم و با ارائه شواهدی مبنی بر توضیحات مصاحبه‌شوندگان ارائه شد.

1 generating initial codes
2 searching for themes
3 reviewing themes
4 defining themes
5 producing the report
6 maxqda

یافته‌های پژوهش

۱. شناسایی مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان (دوره دوم متوسطه)

در این پژوهش بعد از تحلیل مصاحبه‌ها؛ مطالبات دانش‌آموزان در چهار مضمون فراگیر شناسایی شدند. مضمون نهایی در محور "زندگی توأم با لذت این جهانی" متمرکز شده است (جدول ۳).

جدول ۳. شناسایی مضمون‌های پایه، سازمان دهنده و فراگیر مطالبات دانش‌آموزان دوره دوم

متوسطه

مضمون نهایی	مضمون‌های فراگیر	مضمون‌های سازمان دهنده	مضمون‌های پایه	
زندگی توأم با لذت این جهانی	چرخش پارادایم‌های سنتی	بازنگری پارامترهای اجتماعی-اخلاقی	پیکربندی مجدد قواعد زندگی روزمره، پویایی نهاد خانواده و مدرسه، رویگردانی از اطاعت بی‌چون و چرا، عدم به کارگیری اهرم‌های فشار (کسر انضباط و پول توجیبی)، فرصت آزمون و خطا، روابط غیرقضاوتی، اقناع به جای اجبار و حاشیه‌سازی، خروج از کنترل‌گری والدین-مدرسه، همراهی اطرافیان با نگرش‌های نو، عدم سرکوب انتخاب - (شبکه اجتماعی، دوست‌یابی، رشته، رهاشدگی از تعریف‌های پیشین (پوشش، سرگرمی، اهداف).	
		دفع فشار برای انطباق با هنجارها		
		رهایی از ساختارهای سلسله مراتبی		
		گریز از دیده‌بان نظارت‌گر		
		برقراری سیستم‌های جبرانی		
	توازن (حقوق-مسئولیت)	عبور از انتظارات پیچیده	توازن برقراری فضای حمایتی	تعادل فعالیت‌های اجتماعی-تحصیلی، کاهش حجم توقعات، درک وضعیت (جسمی-عاطفی)، موکول نکردن خواسته‌ها، خروج از نمره‌گرایی صرف، تقسیم‌کار عادلانه، عدم تحمیل وظایف، احترام به جایگاه دانش‌آموز، نظارت بر رفتار ضمن حفظ حریم شخصی.
		تعالف قواعد انضباطی الزام‌آور		
		پذیرش نشانگرهای زندگی مدرن		
	رؤیت‌پذیری تفاوت‌ها			
	فرصت دیده شدن	بسترسازی نمایش توانمندی‌ها	تمایز خود از دیگران	رفع مکانیزم بازجویی-قضاوت، اتخاذ نظرسنجی در
مشارکت در تصمیم‌گیری				
رهایی از				

مضمون نهایی	مضمون‌های فراگیر	مضمون‌های سازمان دهنده	مضمون‌های پایه
	تصویر دانش-آموز پذیرنده (منفعل)	حق پرسشگری- دریافت بازخورد نقد روایت‌های موجود تسهیل گفت‌وگوی بین نسلی	تصمیمات، گسترش مرز اختیارات، بازتاب انتظارات فرهنگی و اجتماعی، عدم سرکوب نظرات، انتقاد از سیاست‌های مدرسه، مناظره با اطرافیان، برهمکنش- های حل مسئله، اثرگذاری در تصمیم‌سازی والدین و کارکنان مدرسه، ارزشمند شمردن صدای دانش‌آموز.

چرخش پارادایم‌های سنتی

یافته‌ها نشان می‌دهد، چارچوب‌های ذهنی نوجوانان امروزی نسبت به دستورالعمل‌های تجویز شده جامعه تغییر یافته است. نسل حاضر با بازاندیشی در قواعد زندگی روزمره به دنبال جابه‌جایی مرز هنجارهای تعریف شده هستند. آنان تمایل دارند خود را از محاصره کلیشه‌های تکراری و دست‌وپاگیر رها سازند. لذا فهرست علاقه‌مندی‌های خود را بر مبنای چشمداشت‌های جامعه تنظیم نمی‌کنند. زیرا خواسته‌ها و مطلوبیت‌های این نسل از جنس دیگری است.

« فکر میکنم به دانش‌آموز وظیفه‌اش فقط درس خواندن و به غیر درس خواندن اصلاً نباید کار دیگری انجام بده، باید به مهارتی بلد باشیم که آگه کنکور قبول نشدیم، گلیم خودمون رو از آب بیرون بکشیم» (یاسین ۱۸ساله).

دانش‌آموزان تصور می‌کنند زیست‌جهان آن‌ها به درستی توسط دیگران فهم نمی‌شود. در نتیجه خود را نیازمند فضاهایی می‌دانند که بتوانند در آن‌جا آزادانه و بدون سانسور خواسته‌هایشان را مطرح کنند.

«کاش مثل دانشجویها برامون میزگرد یا حداقل مناظره‌های مختلف برگزار می‌کردند تا دغدغه‌های خودمون رو بدون سانسور و ترس بگیم. اونا شنونده باشن و ما گوینده» (عرشیا ۱۷ساله).

دانش‌آموزان سعی دارند با خود افشاسازی خواسته‌هایشان ذهنیت دیگران را نسبت به دغدغه‌هایشان تحت‌الشعاع قرار دهند تا راهی برای بازپیکربندی تفکرات دنیای پیرامونشان بگشایند.

«میخوام جوری که میخوام لباس بپوشم، آرایش کنم، ولی سلاقی ما نوجوان‌ها رو نه توی خانواده و نه مدرسه قبول ندارند» (تبسم ۱۶ساله).

یکی از مصاحبه‌شوندگان ضمن ابراز نارضایتی از شرایط موجود می‌گوید:
«هرچی روش دست میزاری مردونه- زنونه شده، از صف ناوایی گرفته تا پارک بانوان!!!
مدرسه هم که از اول تفکیک جنسیتی شدیم» (درسا ۱۸ساله).
دانش‌آموز دیگری می‌گوید:
«همیشه نمی‌تونم از پیام‌رسان‌های داخلی استفاده کنم! این حق منه که بدون استفاده
فیلترشکن از امکانات برنامه‌های دیگه هم استفاده کنم» (اشکان ۱۸ساله).

توازن (حقوق - مسئولیت)

از منظر مصاحبه‌شوندگان وضعیت دیده بانی و کنترلی در محیط خانواده و مدرسه گسترش یافته و دانش‌آموزان آن را مانعی برای دنبال کردن عقاید و هدف‌های خود می‌پندارند، این استراتژی بند بند هنجارها و تصمیم‌های زندگی (سرگرمی، گذران وقت، پوشش) را تعیین تکلیف کرده و مسئولیت‌های بی‌شماری را بدون نظرخواهی دانش‌آموزان به آن‌ها تحمیل کرده است. این در حالی است که آن‌ها از اغلب حقوق و جایگاه‌های اجتماعی مطلوب بی‌بهره‌اند. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این رابطه چنین می‌گوید:

«نه حق انتخاب رنگ لباس فرم مدرسه رو داریم و نه حتی حق نظر دادن در مورد چینش امتحانات ترم، فقط میخوان قوانین رو مو به مو رعایت کنیم» (صنم ۱۸ساله).
مصاحبه‌شونده دیگر می‌گوید:

«هر روز یه بخشنامه جدید سر ما پیاده می‌کنند؛ یه بار میگن ضریب تاثیر معدل بیشتر میشه، یه بار میگن کنکور رو تا سال ۱۴۰۶ برنمیدارن، حذفیات کتاب‌ها رو دیر اعلام می‌کنن، یه بار میگن درس‌های عمومی نمیداد بعدش میگن ممکنه سال دیگه بیاد! تکلیف ما رو مشخص نمی‌کنن، بعد توقع دارن نتیجه خوبی بگیریم» (هستی ۱۸ساله).

دانش‌آموزان این مطالعه معتقدند که باید امکان مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری کادر مدرسه از جمله: (انتخاب لباس فرم، برنامه کلاس تقویتی و قوانین مدرسه) را داشته باشند. از نظر آن‌ها روابط موجود به صورت سلسله‌مراتبی است و به عنوان موجودی منفعل و صرفاً گیرنده اطلاعات با آن‌ها برخورد می‌شود. بر مبنای رویکرد تفسیری کنشگران بعد از تحلیل موقعیتی که در آن قرار می‌گیرند، عناصر آن را سبک/ سنگین و ارزیابی می‌کنند تا ببینند کدام حقوق‌شان دچار واپس-ماندگی شده است و در صورت عدم توازن قابل قبول، طیفی از نارضایتی‌ها بروز می‌کند.

«انتظار دارن توی المپیاد عربی با بچه‌های مدارس غیرانتفاعی رتبه بیارم! مدرسه ما یک سوم امکانات اونا مثل کتابخانه مجهز و کلاس‌های هوشمند رو نداره» (صادق ۱۷ ساله).
به نظر می‌رسد بین ذهنیت دانش‌آموزان از حقوق خود و شرایط عینی جامعه شکاف عمیقی ایجاد شده است.

«چرا آموزش و پرورش برای اوقات فراغت ما کاری نمیکنه؟ کاش با مجموعه‌های اجتماعی-تفریحی قرارداد ببندن که هر وقت دلمون خواست با بلیط نیم‌بها بریم استخر، پارک آبی یا سینما، به خدا ما هم حق داریم از دوران نوجوونی لذت ببریم!» (سینا ۱۷ ساله).

فرصت دیده شدن

تحلیل داده‌ها نشان داد، گزاره‌های ایدئولوژیک موجود نشانه‌های سوژه‌های متجدد را بر نمی‌تابد و با بروز جهت‌گیری‌های نوین و نشانه‌های جدید در نوجوانان (بدنمندی و زیبایی، تغییر گروه مرجع، رفتارهای پر ریسک و هیجانی) با آن‌ها برخورد می‌شود. «باید اختیار دستکاری بدنم رو داشته باشم، نه برای یه تتو، یا یه کار زیبایی از صد نفر اجازه بگیرم» (آیلین ۱۸ ساله).
دانش‌آموزان امروزه خواهان فرصت بیشتری در انتخاب‌ها هستند و تمایل دارند سلیق‌شان را در جامعه انعکاس دهند. آن‌ها در جست‌وجوی دستیابی به هویتی منحصر به فرد و بستری برای برون‌ریزی تمایلات خود هستند. به همین منظور با کاربست نشانه‌های زندگی مدرن در تلاشند تا فرصت‌هایی را برای نمایش خود خلق کنند. کنشگران نوجوان به دنبال ارضاء حس تمایزخواهی هستند و سعی می‌کنند تا به هیجان‌اتشان (فعالیت‌های نشاط‌آور) جامه عمل بپوشانند.
«دوست داشتم من هم یه سری نفرات رو با خودم همراه می‌کردم؛ یعنی یه ورژن دیگه از گروه BTS. مثل اونا جاهای مختلف کنسرت‌های مهیج برگزار می‌کردم» (عرفان ۱۶ ساله).

رهایی از تصویر دانش‌آموز پذیرنده (منفعل)

دانش‌آموزان مورد مطالعه، معتقدند که به راحتی نمی‌توانند به جامعه وصل شوند و فضای حمایتی مناسبی برای توجه به نظر آن‌ها فراهم نمی‌شود. آن‌ها به دنبال مذاکره و چانه‌زنی برای نقش‌آفرینی بیشتر در محیط‌های جمعی هستند و نمی‌توان تقاضای گوش به فرمان بودن را از آنان طلب کرد.
«زیاد قدرت انتخاب و یا تصمیم‌گیری نداریم، حتی مواردی که مربوط به خودمونه مثل انتخاب کلاس اوقات فراغت، دوست، محل مسافرت و... حتی توی مدرسه هم فعالیت شوراهای دانش‌آموزی در حد حضور در جلسات، توی تصمیم‌گیری‌ها نقشی ندارن» (مانده ۱۶ ساله).

یکی دیگر از دانش‌آموزان می‌گوید:

«چون زیر ۱۸ سال هستیم، فکر میکنم همیشه باید تابع باشیم، نباید یه نفر درست و حسابی سوالاتمون رو جواب بده؟!» (پوریا ۱۷ساله). اگرچه مطالبات دانش‌آموزان در زمینه‌های مختلفی شنیده می‌شود، اما کنشگران این نسل به دنبال درک لحظات و لذت‌های زندگی هستند و دنبال کردن دلخوشی‌های خود را به فردای نامعلوم موکول نمی‌کنند.

شکل ۱. شبکه مضمون‌های سازمان‌دهنده مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان (خروجی نرم-افزار مکس کیودا)

۲. نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان

با توجه به نتایج پژوهش، مطالبات دانش‌آموزان در شکل‌های متفاوتی نمایان شده است. می‌توان گفت؛ تقاضاهای نوجوانان در خلأ شکل نگرفته، بلکه در جریان قرارگیری در روابط شبکه‌ای تجلی یافته است. در بررسی چگونگی شکل‌گیری مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان شهر کرمانشاه،

شبکه‌های تبادلی نظر آنان شناسایی شد که در دو بعد شبکه‌های موقعیتی^۱ و شبکه‌های ترجیحی^۲ مورد تحلیل قرار گرفته است. (جدول ۴).

جدول ۴. مضمون‌های شبکه اجتماعی شکل‌گیری مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان

مضمون فراگیر	مضمون‌های سازمان‌دهنده	مضمون‌های پایه	کدهای اولیه	گزاره
شکل‌گیری مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان	شبکه (موقعیتی) تبادلی نظرات	شبکه تبادلی نظرات (دانش‌آموز - مدرسه)	تبادلی نظر با همکلاسی‌ها	وقتی با همکلاسی‌ها صحبت می‌کنم و پای حرف‌هاشون می‌شینم، چشم و گوشم باز میشه، اون وقته می‌فهمم از دنیا چی می‌خوام.
			هم‌فکری با دبیران	با دبیران در مورد موضوعات مختلف (رشته‌های پر درآمد دانشگاهی، شرکت در جشنواره) هم‌فکری می‌کنم.
			هم‌اندیشی با مشاور مدرسه	وقتی نظرات و تجربه‌های مشاور رو گوش دادم یه ایده‌هایی برای آینده، توی ذهنم جرقه زده.
			برهمکنش با کادر اجرایی (مدیر - معاونین)	چند بار در ماه برای پایه‌های مختلف یه سری جلسات برگزار میشه، بچه‌ها انتظاراتشون رو مطرح کنن و کادر مدرسه هم توضیحات لازم رو به ما انتقال میدن.
		شبکه تبادلی نظر (دانش‌آموز - خانواده)	گفت‌وگو با والدین	با پدرم و مادرم عین یه دوست صمیمی می‌مونیم، برای کارای مختلف ازشون مشورت می‌گیرم، صحبت‌هاشون مسیر زندگیم رو جهت داده.
			مباحثه با اعضای خانواده (خواهر - برادر)	هیچ‌کس مثل خواهرم منو نمی‌فهمه، همیشه حرفامو تا آخر گوش میدن و نکات خوبی رو بهم میگن. هرکاری بخوام شروع کنم، از نظراتش استفاده می‌کنم.
			شبکه تبادلی نظرها (روابط انتخابی دانش‌آموز)	اشتراک‌گذاری نظر با همسالان
		هم‌اندیشی با غیر همسالان		بعضی از رفقا هم سن خودم نیستن، یکیشون دانشجوی ترم دوم روان‌شناسی هست، از وقتی که با هم گفت‌وگو می‌کنیم، اطلاعاتم بیشتر شده.
		برقراری رابطه تعاملی با آشنایان		چند مرتبه در هفته با یکی از آشناهامون تماس تلفنی داشتیم، برخلاف بقیه آدما، حرف اول و آخر رو خودش نمیزنه.

1 Positional networks

2 Preferred networks

نقش شبکه‌های موقعیتی در شکل‌گیری مطالبات اجتماعی

داده‌های پژوهش حاضر نمایانگر فعالیت گسترده دانش‌آموزان در شبکه‌های اجتماعی است. یکی از این شبکه‌ها، شبکه‌های موقعیتی تبادل نظر شناسایی شده است. از دیدگاه کادوشین^۱ (۲۰۱۲) کسانی که از نظر فیزیکی (موقعیتی) نزدیک به یکدیگر باشند، روابط در هم تنیده‌تری را تجربه خواهند کرد که به همسانی ارزشی منجر خواهد شد. زیرا افراد تحت تأثیر روابطی هستند که آن‌ها را احاطه کرده است. دانش‌آموزان بر اساس موقعیت‌هایی که در آن قرار گرفته‌اند، دایره مبادله نظر خود را با سایر بازیگران شبکه ترسیم کرده‌اند. کدهای پایه استخراج شده (هم‌اندیشی با همکلاسی‌ها، دبیران، مشاوران و کادر مدرسه، گفت‌وگو با والدین و اعضای خانواده) بر دامنه گسترده مولفه‌های تعیین‌کننده در این شبکه‌ها دلالت دارند. با توجه یافته‌ها، الگوی پیوسته تبادل نظر در روابط شبکه‌ای، می‌تواند اطلاعاتی را در مورد رفتار و ترجیحات بازیگران و ساختار شبکه آشکار کند. به سخن دیگر "تکرر و استمرار پیوندها" در انتشار ایده‌ها و تجربیات اثرگذار خواهد بود. هنگامی که دانش‌آموزان به صورت مداوم در معرض ابراز عقاید قرار می‌گیرند که دیدگاه‌های خاصی را در مورد مسائل مختلف شرح می‌دهند، در "جریان تکرر روابط"^۲ او را متقاعد می‌کنند، کنش یا تفکر جدیدی را اتخاذ کنند. مقایسه نظرها در گفتمان‌های برهمکنشی با اقناع و تغییر تمایلات شخص همراه خواهد شد و چارچوب تعریف‌های ذهنی دانش‌آموزان از مفهوم مطالبات مورد بازاندیشی قرار خواهد گرفت.

« یکی از بچه‌ها یه فیلم از مدارس خارج از کشور دیده بود در مورد کلاس‌های موسیقی و جغرافیا، فرم مدرسه و کلاس مختلط برامون گفت، تا چند ساعت توی گروه غلغله شد، حق با اونا بود؛ شاید یه روز مهاجرت کنم» (الینا، ۱۷ ساله).

مصاحبه‌ها نشان می‌دهد؛ تماس‌های منسجم در شبکه‌های موقعیتی، سبب شکوفایی ایده‌های اثربخش و نوآوری در اندیشه و عمل خواهد شد. برای نمونه یکی از دانش‌آموزان می‌گوید:

«من و همکلاسی‌هام همیشه دغدغه هزینه‌های جانبی مثل رفت و آمد، خرید لوازم التحریر و کلاس‌های کنکوری رو داریم. خانواده‌ها درآمد محدودی دارند و نمی‌تونن همه نیازهامون رو تأمین کنن؛ اگر برای دانش‌آموزای مستعد از خانواده‌های کم‌درآمد کمک هزینه تحصیلی بلاعوض در نظر بگیرن، خیلی از دانش‌آموزهای مناطق محروم میتونن موفق بشن.» (سعید ۱۸ ساله).

1 Kadushin

2 Repetition of relationships

علاوه بر آن، باید به مقوله "جریان قدرت رابطه" در شبکه‌های موقعیتی اشاره کرد. چگونگی توزیع قدرت در تبادله نظر بین اعضاء شبکه امری است که از نگاه دانش‌آموزان نقش قابل توجهی را در شنیده شدن صداهای آنان ایفا می‌کند. برای دانش‌آموزان امروز مهم است که در روابط خود با کادر مدرسه یا با اعضاء خانواده، چه کسی در مرکز توجه است.

یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید:

« نه حق انتقاد و نه حق اعتراض داریم، چون در هر صورت به نظرشون ما خام و بی‌تجربه هستیم و بقیه متخصص! دوس دارم حداقل با خیال راحت توی شبکه‌های اجتماعی حرفامو بزنم، ولی اونجا هم می‌ترسم که پیجم بسته بشه» (کسرا ۱۵ ساله).

"روابط افقی در شبکه"^۱ با گستردگی مرز موضوعی تبادله نظرات در شبکه‌های موقعیتی خانواده و مدرسه همراه است. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این زمینه می‌گوید:

«بچه‌ها توی گروه چتکده، صادقانه نظراتشون رو در مورد مسائل مختلفی می‌نویسند، نفراتی ویس فرستادند که توی مدارس استعدادشون توی هیچ زمینه‌ای کشف نمیشه، باید هر مدرسه یه سالن چندمنظوره برای برگزاری همایش‌های استعدادیابی، مسابقات و... داشته باشه» (امیرعلی ۱۶ ساله).

با توجه به دیدگاه دانش‌آموزان آنچه در رابطه بین آن‌ها با کنشگران شبکه‌های موقعیتی خانواده و مدرسه دیده یا شنیده می‌شود، نفوذ بیشتری را بر جهان‌بینی آن‌ها اعمال می‌کند. با توجه به توضیحات دانش‌آموزان مورد مطالعه، امکان الگوبرداری در رابطه تحت‌تأثیر "روابط صمیمانه"^۲ و احساس تعلق خاطر به حفظ آن شکل می‌گیرد، این فضا فرصت اثرپذیری از دیدگاه‌ها را به همراه دارد. دانش‌آموزان در این حلقه‌های ارتباطی به زنجیره همگن‌سازی عقاید متصل می‌شوند.

«قبل این‌که تتو بزنم، در مورد طرحش با هم‌کلاسی‌هام صحبت کردم، خیلی دلم می‌خواد منم مثل اونا باشم» (آیلین ۱۸ ساله).

تبادله نظرات با هم‌کلاسی‌ها در پلتفرم‌های آنلاین بیشتر از روابط آنان در محیط مدرسه تعیین شده است. بنا به توضیحات دانش‌آموزان، به دلایلی از جمله: امکان به اشتراک‌گذاری محتواهای گوناگون و فرصت‌های گفت‌وگوی بیشتر بدون محدودیت زمانی، فعالیت آنان در

1 Horizontal relationships in the network

2 Intimate relationships

محیط‌های آنلاین بیشتر است. برقراری اتصالات نزدیک با عاملان شبکه نظام آموزشی مدرسه و خانواده به بررسی "محتوای درون‌ساخت رابطه بازیگران" در شبکه‌های موقعیتی منجر می‌شود. زمانی که دانش‌آموزان به رد و بدل کردن اطلاعات در شبکه‌ها می‌پردازند، بر مبنای تفسیر ذهنی خود، بنای خواسته‌هایشان را پی‌ریزی خواهند کرد. یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید:

«قبل از این که با مشاور صحبت کنم، اطلاعات زیادی درباره سهمیه‌ها نداشتم. فکر می‌کردم فقط سهمیه ایثارگران وجود داره. اما فهمیدم که انواع مختلفی از سهمیه‌ها هست و بعضی از اونا ناعادلانه به نظر می‌رسه و فرصت‌های برابر رو می‌سوزونه، باید بعضی‌هاش رو حذف کنن» (شادی ۱۸ساله).

برقراری تبادل نظرات در شبکه موقعیتی سبب می‌شود تا نوجوانان به "دارایی‌های رابطه‌ای شان"^۱ در شبکه دست یابند (لین، ۲۰۰۵) و برای نمایان‌سازی خواسته‌های خود صریح‌تر عمل کنند. دانش‌آموزان با مشورت با کنشگران شبکه به پالایش عقاید می‌پردازند و اطلاعاتی را در امور سیاسی، فرهنگی، اجتماعی کسب می‌کنند. برخی بیان کردند که علاوه بر فضای کلاس در برنامه شاد، در خصوص رشته‌های پردرآمد از مشورت با دبیران خود بهره گرفته‌اند.

«وقتی در مورد انتخاب رشته دانشگاهی نظرم رو به آقای فرهادی گفتم، ایده‌های خوبی رو به من گفتند، الان می‌فهمم هدف شغلیم چیه!» (احسان ۱۷ساله).

اگرچه دانش‌آموزان به گستردگی گفت‌وگوشنود با اعضای خانواده در فضای واقعی تاکید داشتند اما در روابط با کادر مدرسه بر اهمیت استفاده از برنامه شاد و بهره‌گیری از محتواهای متنوع تاکید می‌گذاشتند.

نقش شبکه‌های ترجیحی در شکل‌گیری مطالبات اجتماعی

دانش‌آموزان جهت هم‌اندیشی و تبادل نظرات تنها به شبکه‌های موقعیتی خانواده و مدرسه اکتفا نمی‌کنند؛ بلکه یافته‌ها نمایانگر این است که آن‌ها حتی با انگیزه بیشتر با بازیگران شبکه‌های ترجیحی (دوستان و آشنایان) خود به هم‌فکری می‌پردازند. از منظر کادوشین (۲۰۱۲) "کنشگران ترجیحاً با دیگرانی که تصور می‌کنند دارای همپوشانی فکری هستند؛ رابطه منسجم-تری را برقرار می‌کنند." برقراری پل‌ها و اتصال‌های انتخابی کنشگران، آنان را قادر می‌سازد تا با پرش فکری از بافت محلی خود، شرایط را بهتر ببینند. با توجه به این که در این مدل از روابط

1 Relational Asset

ترجیحی، افراد با انتخاب خود به دیگر اعضای شبکه متصل می‌شوند، علاقه افراد به کندوکاو نظر دیگران و بیان اندیشه‌ها (بدون احساس ترس یا نگاه نظاره‌گر) بیشتر خواهد بود. در این میان دانش‌آموزان از طریق "اتصال‌های پایدار"^۱ در حلقه اجتماعی دوستان، دایره مطالبات آنان به یکدیگر نزدیک خواهد شد.

«موافق عقایدشون هستم، باید قوانین استفاده از گوشی رو بازنگری کنن. به جای ممنوعیت کامل توی مدرسه، یه چارچوب مشخص برای استفاده درست ازش تعیین کنن» (نازنین ۱۷ساله).

در سایه «احساس تعلق به حفظ روابط موجود» و «هم‌اندیشی آزادانه بین اعضای شبکه» بستر ملموسی برای فهم نظر افراد در روابط فراهم می‌شود. حلقه‌های برهمکنشی قوی به شکل-گیری زنجیره‌ای از نظرات مشابه و همگن‌سازی خواسته‌ها منتهی می‌شود. «دوستانم راست میگن، کسایی که حیوان خانگی دارند از نظر بقیه به روزترن، حتی توی پست‌هاشون لایک بیشتری می‌گیرن» (نیکا ۱۶ساله).

نزدیکی ذهنی در رابطه بین افراد و یا تعلق خاطر به پیوندهای انتخابی^۲، سبب تمایل بیشتر دانش‌آموزان به در میان گذاشتن نظرشان با شبکه‌های ترجیحی خود خواهد شد؛ به همین دلیل پالایش اندیشه‌ها نسبت به شبکه‌های موقعیتی بیشتر اتفاق می‌افتد.

«به نمایندگی از همه بچه‌های کلاس حرفامونو توی انشاء نوشتیم؛ این که "حریم شخصی" برای ما دانش‌آموزا معنی نداره، از کیف و کمد گرفته تا گوشی موبایلمون رو چک میکنن، توی مدرسه هم کل بدنمون رو میگردن که وسایل غیرمجاز نبرده باشیم» (شبنم ۱۵ساله).

نوجوانان در روابط انتخابی خود با "زبانی جدای از الفاظ کلیشه‌ای رسمی، به گفتمان‌های خود شکل می‌دهند. به علت بافت صمیمانه زبانی، موجود در این نوع شبکه، پشتیبانی اعضای گروه (دارایی‌های ارتباطی) سبب بازنمایی نظرها شده و به تبع آن اثرپذیری از گفت و شنودها افزایش خواهد یافت.

«با دوستانم که حرف می‌زنم، می‌فهمم که فقط من نیستم که یه سری محدودیت‌ها رو حس می‌کنم. مثلاً، درباره‌ی این که چرا نمی‌تونیم هر لباسی رو که دوست داریم بپوشیم! کاش قوانین مربوط به پوشش رو یه کم منعطف‌تر کنند» (درسا ۱۸ساله).

1 Stable connections

2 Selected links

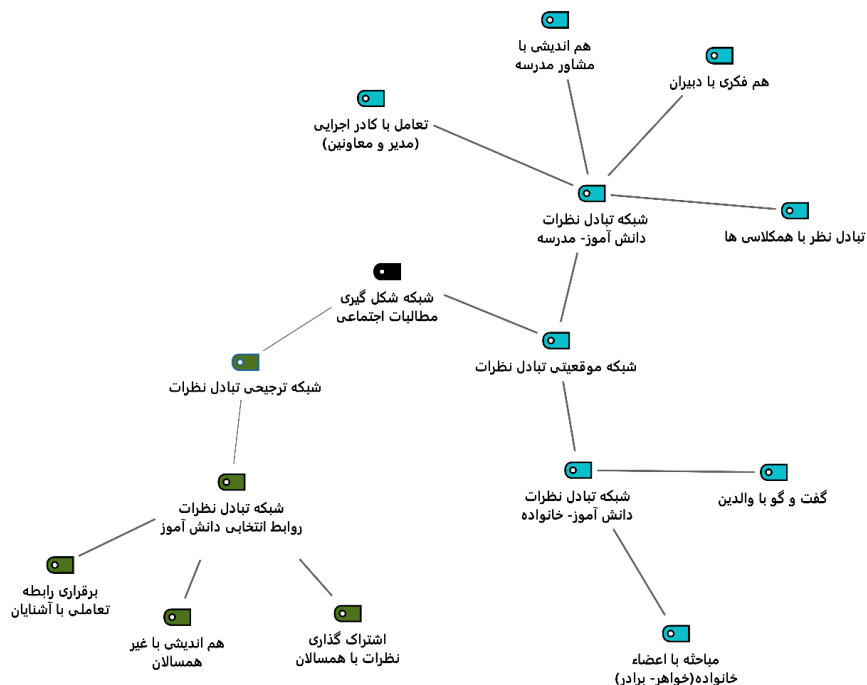
گسترش انشعاب پیوندهای دانش‌آموزان در ساختار شبکه‌های انتخابی به ویژه در شبکه روابط با دوستان و آشنایان، امکان برقراری تبادل نظر با طیف متنوعی از اعضاء را فراهم می‌آورد. لین (۲۰۰۵) معتقد است؛ تنوع شبکه یک کلید اساسی در پیوندهای اجتماعی است که طیف گسترده‌ای از دیدگاه‌های مختلف به مثابه یک منبع اجتماعی در آن عمل می‌کند. دانش‌آموزان مورد مطالعه در جریان برقراری ارتباط‌های متکثر با بازیگران کلیدی به مجربایی از اطلاعات دست یافته‌اند. پیوندهای شبکه‌ای دانش‌آموزان در فضاهای مجازی نیز در جریان است. در این فضا نظر افراد فراتر از محدودیت‌های جغرافیایی در دسترس قرار گرفته است. آن‌ها در پی رد و بدل کردن اندیشه‌ها با ابزارهای صحت‌سنجی، مستندسازی نظرات و یا با اشتراک‌گذاری محتوا نسبت به شرایط موجود آگاه می‌شوند.

«یکی از بچه‌ها یه فایل pdf توی گروه فرستاد که بیشتر رتبه‌های برتر از مدارس غیردولتی بودن بچه‌ها راست میگن چطور ما توی کنکور باهاشون رقابت کنیم؟» (حامد ۱۷ساله). روابط در حلقه‌های آنلاین برای دانش‌آموزان با پذیرش بیشتری همراه است. دانش‌آموزان با فراتر رفتن از موقعیت‌های محلی، از گستردگی کانال‌های در دسترس به طور مؤثر استفاده می‌کنند.

«گاهی دوستانم در مورد آزادی پوشش کلیپ‌هایی رو برام ارسال می‌کنند، برام مهم شده که چرا ما توی محیط بسته مدرسه باید حجاب کامل داشته باشیم؟!» (نفس ۱۵ساله). یکی از دانش‌آموزان می‌گوید:

«اگر مدل تدریس کشورهای دیگه رو توی یوتیوب ببینید؛ متوجه میشید درس‌هاشون توی زندگی واقعی کاربرد داره، باید محتوا رو به روز کنن. نصف عمرمون توی مدرسه حروم میشه!» (صادق ۱۷ساله).

یافته‌ها نشان می‌دهد؛ دانش‌آموزان با «برقراری لینک‌های فرا زمانی و فرا مکانی» و نیز «بازخوانی نظرها به اشتراک گذاشته شده» در شبکه‌های موقعیتی و ترجیحی خود، انتظاراتشان تغییر جهت یافته و تقاضاهای جدیدی در آنان شکل می‌گیرد.

شکل ۲. شبکه مضمون‌های شکل‌گیری مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان در نرم افزار مکس کیودا

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس تحلیل مصاحبه‌ها دانش‌آموزان به دنبال تجربه "زندگی توأم با لذت‌های این جهانی" بوده و برای دستیابی به آن خواهان «چرخش پارادایم‌های سنتی، رهایی از تصویر دانش‌آموز پذیرنده، توازن حقوق و مسئولیت، نمایه‌سازی خود» هستند. دانش‌آموزان تمایل دارند؛ از دستورالعمل‌های تجویز شده جامعه فاصله بگیرند. آن‌ها خود را عاملانی فعال می‌شناسند که به سوی «دنیای خواسته‌های تجربه نشده خود» گام برمی‌دارند.

مطالبات دانش‌آموزان در خلأ صورت نمی‌گیرد. هنگامی که آنان در شبکه‌های اجتماعی قرار می‌گیرند؛ در جریان رد و بدل کردن نظر با کنشگران شبکه، از مطالبات خود معانی متفاوتی را خواهند ساخت و ترجیحات قبلی آن‌ها به حاشیه رانده می‌شود. دانش‌آموزان در شبکه‌های "موقعیتی" و "ترجیحی" در جریانی از برهمکنش‌های پیوسته با نودهای شبکه قرار گرفته‌اند. با رفت و برگشت مداوم نظرها در پیوندهای شبکه‌ای ایده‌ها انتشار می‌یابد و قدرت انعکاس

دیدگاه‌های متنوع، نوجوانان را به بازاندیشی در چارچوب‌های ذهنی خود سوق می‌دهد. تعلق خاطر به پیوندهای موجود در شبکه، فرایند انتقال و پذیرش محتوای درون‌ساخت رابطه‌ها را تسریع می‌کند. سرایت تفکر در پیوندهای درون شبکه، بدون مرز ادامه می‌یابد؛ در نتیجه اثرپذیری از نظر در شبکه‌های موقعیتی بیشتر ملاحظه می‌شود. همگرایی فکری در شبکه روابط، دانش‌آموزان را به الگوپذیری از "آن‌چه می‌گویند و آن‌چه عمل می‌کنند" ترغیب می‌کند و در پی آن همگن‌سازی سلیقه‌ها اتفاق می‌افتد. این امر را می‌توان با یافته‌های پژوهش سعیدکاظم (۲۰۱۳) و آدوخان (۲۰۲۲) هم‌راستا تلقی کرد.

اگرچه تراکم روابط دانش‌آموزان در شبکه‌های موقعیتی خانواده و کادر مدرسه بیشتر است و به عبارتی پیوندهای مستحکمی در روابط دیده می‌شود؛ اما شکل‌گیری مطالبات دانش‌آموزان در شبکه‌های ترجیحی بیشتر رخ می‌دهد.

وجود اعضاء جدید و تنوع شبکه آن‌ها را به جهانی از ناشناخته‌ها پیوند می‌دهد و علاقه‌مندی به مکاشفه نظرهای جدید، چشم‌انداز فراخ‌تری را به روی نوجوانان می‌گشاید (لین، ۲۰۰۵). انشعاب گسترده روابط در شبکه‌های ترجیحی نوجوانان را از دارایی‌های ارتباطی شبکه بهره‌مند ساخته است. برقراری لینک‌های متعدد با دیگران سبب شده است که تفکر آنان از بافت محلی گسسته شود. دانش‌آموزان با مبادله نظر در خصوص حقوق شهروندی و دانش‌آموزی و مسئولیت‌های خویش آگاهی پیدا می‌کنند و خواسته‌های نوپدیدی در آن‌ها شکل می‌گیرد.

صدای مصاحبه‌شوندگان در شبکه‌های ترجیحی بیشتر شنیده می‌شود و قدرت ناموزون تحکم اعمال نظرها کمتر است. وجود روابط افقی در شبکه‌های ترجیحی درجه باورپذیری از نظرات را دوچندان کرده است و نفوذ عقاید از طریق مجراهای گوناگون شبکه شدت می‌یابد. این امر با یافته‌های رایبسون و تیلور (۲۰۱۳) در خصوص تاثیر سلطه آشکار و پنهان قدرت شبکه در فهم ترجیحات دانش‌آموزان هم‌سو است. در مطالعه حاضر روابط دانش‌آموزان در فضاهای مجازی و حقیقی در شبکه‌های موقعیتی و ترجیحی بازگوی آن است که فضاهای مجازی در روابط "ترجیحی" و به ویژه ارتباط با دوستان بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرند. ترجیحات دانش‌آموزان در جهان مجازی، با استفاده از محتواهای به اشتراک گذاشته شده به تصویر کشیده می‌شود، در حالی که در شبکه‌های موقعیتی نظرها تنها شنیده می‌شود، بنابراین اثرپذیری نظرها در شبکه‌های مجازی با قدرت بیشتری استمرار می‌یابد. موارد اشاره شده در خصوص تبادل نظر بین کنشگران و تحقق مطالبات اجتماعی با یافته‌های پژوهش کورتس-راموس (۲۰۲۱) هم‌سو است.

با توجه به مطالبات مطرح شده از سوی دانش آموزان، توصیه می‌شود درخواست‌های نو پدید نوجوانان؛ در خصوص ارائه حمایت‌های اجتماعی در چارچوب‌های قانونی- نظارتی مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گیرد. مجربانی که برای طراحی برنامه‌ها انتخاب می‌شوند، باید درک عمیقی از مسائل دانش‌آموزان داشته باشند، تا صدای این قشر به درستی بازتابی شود. همچنین نظر دانش‌آموزان در مورد برنامه‌های پیشنهادی، جهت هماهنگی برنامه‌ها با خواسته‌های دانش‌آموزان و جلب مشارکت آن‌ها مورد توجه قرار گیرد. برگزاری جلسات آزاداندیشی، میزگرد و مناظره نمایندگان دانش‌آموزی با مسئولین در بازه‌های زمانی منظم، اجازه اظهارنظر آزادانه در چارچوب مناسب و به دنبال آن دریافت بازخورد جلسات، سبب شناسایی دقیق خواسته‌های این نسل و ارائه راهکارهای مناسب به منظور محقق ساختن تقاضاهای آن‌ها خواهد شد.

منابع

- ابوالحسنی، فضا؛ فرهنگ، مهناز؛ افراسیابی، حسین؛ جوادیان، سیدرضا. (۱۴۰۳). راهبرد شهروندان جوان در عرصه مطالبات بی‌پاسخ، پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۱۳(۱): ۵۱-۷۴.
- ایمان، محمدتقی؛ طبعی، منصور؛ خسروی، رقیه و رضایی، آسیه. (۱۴۰۲). تحلیل کیفی شبکه اجتماعی تصمیم‌سازی مدیران دبیرستان‌های دولتی شهر شیراز، مجله مطالعات اجتماعی ایران (ویژه نامه تحلیل شبکه‌های اجتماعی)، ۱۷(۳): ۶۵-۹۰.
- باستانی، سوسن؛ رئیس، مهین. (۱۳۹۰). روش تحلیل شبکه: استفاده از رویکرد شبکه‌های کل در مطالعه اجتماعات متن باز، مطالعات اجتماعی ایران، ۵(۲): ۳۱-۵۹.
- باستانی، سوسن؛ صالحی‌هیگویی، مریم. (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی شبکه و جنسیت: بررسی ویژگی‌های ساختی، تعاملی و کارکردی شبکه اجتماعی زنان و مردان در تهران، نامه علوم اجتماعی، ۳۰(۳): ۶۳-۹۵.
- بیرانوند، نسرين. (۱۳۹۹). بررسی و تحلیل راهکارهای مطالبه‌گری مردم از مسئولین از منظر جامعه‌شناسی، پایان‌نامه ارشد، دانشگاه بروجردی.
- دانشمند، پروانه. (۱۳۹۸). سیالیت هویت و عوامل موثر بر آن با تاکید بر رویکرد تحلیل شبکه، ارشد جامعه‌شناسی، استاد راهنما، دکتر سوسن باستانی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا تهران.
- سایت مرکز آمار ایران.
- شبان، محمد. (۱۳۹۹). مطالبه‌گری و پاسخ‌گویی در مدیریت راهبردی کشور، تهران، فرهنگ.
- فرهنگ، مهناز؛ ابوالحسنی، فضا. (۱۴۰۲). واکاوی مطالبات شهروندان جوان شهر یزد از دولت، جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۱۲(۲): ۲۶۷-۲۹۲.

قلی‌زاده، آذر؛ کشتی‌آرای، نرگس؛ سهرابی‌رنانی، مریم. (۱۳۹۰). مهارت‌های مدیریت تنوع فرهنگی پاسخی به مطالبات دانش‌آموزان اقلیت‌های قومی و مذهبی، *رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، ۲(۲): ۱۳۱-۱۵۴.

- Attride-Stirling, J. (2001), "Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research", *Qualitative Research*, 1(3). 385-405.
- Adedokun, T. (2022). Social media as a strategy for protest movements: A study of #EndSARS in Nigeria, *Research in Business & Social Science*, 11(6), 438-450.
- Blumer, Herbert, (1969). *Symbolic Interactionism Perspective and Method*, New Jersey Prentice - Hall Inc.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006), Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Cortés-Ramos, A.; Torrecilla García, J.A.; Landa-Blanco, M.; Poleo Gutiérrez, F.J.; Castilla Mesa, M.T. (2021), Activism and Social Media: Youth Participation and Communication, *Sustainability*, 13(18), 1-13.
- Crossley, N. (2009) 'The Social World of the Network: Combining Quantitative and Qualitative Elements in Social Network Analysis', *Sociologica*, forthcoming.
- Cockerham, William. (1995). *The Global Society*. New York: McGraw - Hill.
- Delgado, S.X. (2020). *The pedagogical potential of student activism: narratives of economics students*, a dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the faculty of graduate and postdoctoral (Curriculum Studies) University of British Columbia.
- Erickson, B (1991). *The Relational Basis of Attitudes in Social Structures*. Barry Wellman and S.D. Berkowitz (eds.): New York: Cambridge University Press.
- Granovetter, M (1973), the Strength of Weak Ties, *Sociological Theory*, 78(6), 1360-1380.
- Kadushin, C. (2012). *Understanding Social Networks Theories, Concepts and Findings*. Oxford.
- Karunungan, R. (2021). *Reawakening student activism A case study of Malaysia and Singapore*, Report: Published by Heinrich-Boll-Stiftung, December 2021.
- Kruks-Wisner, G. (2018). *Claiming the State: Active Citizenship and Social Welfare in Rural India* (p. Iii). Cambridge: University Press.
- Lin, N. (2005). "A Network Theory of Social Capital". in *Handbook on Social Capital*, edited by Dario Castiglione, Oxford University Press.
- Luxton, I., & Sbicca, J. (2021). Mapping movements: a call for qualitative social network analysis, *Qualitative Research*, 21(2), 161-180.
- Omotosho-Adegboyega, L. (2020). Influence of Social Media on the Social Behavior of Students as Viewed by Primary School Teachers in Kwara State, Nigeria, *Mimbar Sekolah Dasar*, 7(1), 43-53.
- Riotutar, C. (2019). *Implementing Social Activism into an Elementary Classroom*, Capstone Projects and Master's Theses, California State University, Monterey Bay.
- Robinson, C., & Taylor, C. (2013). Student voice as a contested practice: Power and participation in two student voice projects. *Improving Schools*, 16(1), 32-46.
- Serafimovska, E., & Markovikj. M. (2018). Motive for Social Justice and Students Activism at University Level. *European Journal of Social Science Education and Research*, 5(3), 172-184.
- Watson, S. (2022). *Student activism: Learning through doing*, Student activism Reports, New Zealand Council of Educational Research.